

Др Марко Димитријевић,*
Доцент Правног факултета
Универзитет у Нишу

ОРИГИНАЛНИ НАУЧНИ РАД
doi:10.5937/zrpfni1881221D

UDK: 336.74
339.7

Раđ примљен: 30.09.2018.
Раđ прихваћен: 10.11.2018.

ЕЛЕКТРОНСКИ НОВАЦ У САВРЕМЕНОМ МОНЕТАРНОМ ПРАВУ**

Апстракт: Предмет анализе у овом раду јесте сагледавање правног регулисања електронског новца у савременом монетарном праву. У том контексту се у првом делу рада указује на основне постулате правног дефинисања појма новца, који се огледају у принципима државне и друштвене теорије новца. Потреба за правним дефинисањем новца проистиче из незадовољавајућег поступања судова у монетарним споровима, односно одлука које нису адекватно аргументоване. У другом делу рада указује се на утицај електронских медија на развој монетарног права, који се данас највише може уочити у појави електронског новца који редефинише традиционална схватања појма и функције новца. Електронски новац показује одређене сличности са традиционалним *monnaie scripturale*, али је *de facto* нов институт у међународном монетарном праву због чега се мора оптимално регулисати са монетарноправног становишта, што је, према мишљењу аутора, услов његове адекватне примене и остваривања сврхе у постинформатичком друштву. Предмет нарочите анализе јесте улога Европске централне банке у процесу регулисања, издавања и употребе електронског новца који има значајне импликације не само на заштиту права потрошача и одржавање унутрашње монетарне стабилности, већ и на очување тековина и вредности међународног монетарног поретка.

Кључне речи: монетарно право, монетарна јурисдикција, електронски новац, државна теорија новца, Европска централна банка, *lex monetae*.

* markod@prafak.ni.ac.rs

** Раđ је саопштен на међународној научној конференцији „Право пред изазовима савременог доба“, која је одржана 13. и 14. априла 2018. године на Правном факултету Универзитета у Нишу.

Раđ је резултат истраживања на пројекту „Заштита људских и мањинских права у европском правном простору“ (Д179046), који финансира Министарство науке и технолошког развоја Републике Србије.

1. Увод

Још од почетних година свог настанка, новчани систем јесте уговорне природе, али се термин уговорна овде не односи на уобичајено значење које има у приватном праву, већ се под њим имплицира скуп правила прихваћен од стране свих државних и правних механизма власти. Сходно томе, новац је у основи неповратно променљив, па самим тим закони којима се уређује монетарни систем једне земље нису задати *ad infinitum*, већ су склони еволутивним променама (Bytтеbier, 2017: 16). Развој електронског новца то најбоље илуструје, имајући у виду промену правног третмана физичке супстанце нових платежних средстава, дилему одређивања адекватног издаваоца (где у неким монетарним јурисдикцијама то могу бити и субјекти приватног права) и развијање посебних финансијских стандарда који гарантују тајност података, заштиту права личности и права потрошача.

У разматрању правног дефинисања појма новца у монетарној литератури се не може наићи на опште прихваћену дефиницију која би успешно обухватила све његове карактеристике и појавне облике од значаја за привредни промет. У том контексту мора се имати у виду да успешно правно дефинисање појма новца имплицира и познавање битних елемената његовог дефинисања у економском смислу (које је конзистентније и не оставља простора за недоумице). Тако, економисти у дефинисању новца примењују *функционални приступ*, који полази од основних функција новца у савременој привреди, и то као: средства размене, мере вредности, тј. стандарда при утврђивању уговорних облигација, средства очувања вредности и обрачунске јединице. (Proctor, 2005: 9–10). Приметно је овакво дефинисање новца на начин *en general* у правној науци мора имати одређене задршке, јер сам појам новца може имати различита значења у зависности од контекста у коме се употребљава и конкретних ситуационих оквира (стога правна наука мора дефинисати новац унутар оквира у коме његова употреба производи одређене правне последице). Потреба за правним дефинисањем новца проистиче из незадовољавајућег поступања судова у монетарним споровима, односно одлука које нису увек адекватно аргументоване (преоптерећене комплексним доктринама) и не доприносе расветљавању монетарних контроверзи, где правне потешкоће имају и изражен финансијски и политички карактер (Nussbaum, 1939: 2–3). Уколико сагледамо монетарну историју у различитим етапама робно-новчане привреде, несумњиво можемо закључити колико је уплив права у материји новца био неопходан.

2. Појам новца у монетарном праву

Уопштено говорећи, у разматрању појма новца као правне категорије у монетарноправној литератури се прави разлика између ставова представника тзв. *државне теорије новца* и *друштвене теорије новца*. Заступници државне теорије новца у први план стављају улогу државе, која као носилац монетарног суверенитета ужива правни монопол у издавању новца. Представници друштвене теорије сматрају да је став јавног мњења пресудан у одређивању појма новца. У дефинисању новца као правне категорије *Ман (Mann)*, као један од водећих теоретичара монетарног права, истиче да се под правни појам мора подвести сва покретна имовина издата од стране правних ауторитета којима је држава делегирала то право, која је деномирана као средство обрачуна (плаћања) и која под законом прописаним условима служи као средство плаћања (Ibid, 15). Иако на први поглед може деловати да је друштвена теорија новца подеснија за сагледавање монетарног права Европске монетарне уније (ЕМУ) и да државна теорија у околностима такве комплексне монетарне уније губи смисао, таква констатација захтева детаљну анализу. Наиме, идеологија државне теорије новца не забрањује државама да се упусте у процес монетарног уједињења и увођење јединствене валуте.

Такође, представници струје тзв. институционалне теорије новца су ставова да појам новца није детерминисан искључиво на готов новац и новац у оптицају, већ обухвата и дематеријализовани концепт новца попут депозитних захтева према кредитним институцијама које представљају посебан скриптурални новац, посматрано у контексту апстрактних новчаних захтева са реалним покрићем (Lastra, 2015: 16–18). Ова теоријска концепција се базира на два стуба: 1) независној централној банци која гарантује стабилну понуду новца и 2) правном оквиру који подржава њену независност, где организовање правних тендера остаје само усамљен концепт у модерном друштву, јер се готов новац све више потискује из платног промета. То имлицира да се концепт тендера ограничава на званичну (државну) стандардизацију дизајнирања појавних облика готовог новца и да је вредност новца независна од таквог техничког поступка која, према мишљењу *Де Викуна (Sainz de Vicune)*, као једног од водећих представника модерног међународног монетарног права, у њему не може имати своје упориште. *Можемо уочити* да институционална теорија новца представља посебан облик државне теорије, где се минимизира значај правног тендера, због чега може остати једнострана у сагледавању свих битних карактеристика новца. Јасно је да између свих поменутих теорија постоји *комплементаран однос*, и да ни једна *per se* не

може понудити универзалну дефиницију правног појма новца због чега иста изостаје из монетарних законских текстова.

3. Карактеристике електронског новца у монетарном промету

Адекватна монетарна легислатива мора бити постављена у функцији остваривања општег друштвеног интереса конкретне заједнице, тако да за разлику од осталих облика чисто цивилистичке легислативе, она не може бити неко *тривијално питање умешне номотехнике* (које за доброг монетарног законодавца не мора представљати проблем). Појам новца је у својој природи вишеслојан, те правна наука не може игнорисати и његове економске функције и психолошке ефекте које његова примена са собом доноси у виду различитих дисторзивних ефеката (промена у понашању) грађана у односу према новцу, његовим функцијама, сврсисходности и значају у свакодневном животу. Истовремено, битна околност савремених новчаних токова јесте и чињеница да се под монетарним трансферима све мање подразумевају готовинске исплате у смислу коришћења банкнота или кованица које све више постају реликт прошлости, јер поједине монетарне јурисдикције и децидно забрањују такве исплате које се морају заменити коришћењем чекова или вирманских налога у циљу борбе против пореске евазије. Таква обавеза постоји у француском монетарном законодавству за све комерцијалне исплате чија висина прелази износ од 5 000 франака, као и за личне трансфере међу физичким лицима чија висина прелази износ од 150.000 франака (Ucher, 2000: 4–5).

Развој монетарног права у претходне две деценије указао је на потребу прилагођавања постулата државне (институционалне) и друштвене теорије новца захтевима постинформатичког друштва и развоју нових технологија. У том смислу долази до фундаменталне промене приступа правном дефинисању појма новца и валутне јединице, што је нарочито постало уочиво усвајањем првих амандмана на Споразум о оснивању Међународног монетарног фонда (ММФ) и коначном напуштању златног стандарда (1978), чиме се практично аболирала веза између валутне јединице и вредности реалне економске имовине од које је иста начињена. Појава електронског новца означила је почетак тзв. тихе револуције у монетарним законодавствима широм света и постепени прелазак са традиционалног (банкотног) система на систем електронског плаћања. Разлог због чега су грађани прихватили електронски новац лежи у чињеници што су поменуте промене реализоване на пажљиво и сврсисходно вођен начин без потребе да грађани у улози монетарних корисника нагло мењају своје економско понашање, тј. субјективни однос

према традиционалном новцу који и даље ужива висок степен поверења (Fajfar, 2004: 1–5).

Теоретичари монетарног права у објашњавању нових тенденција у погледу правног регулисања монетарних односа често користе аналогију која указује на тзв. радикалан прелазак из Коперникове ере (у којој се све вртело око сунца – сада злата) према Ајнштајновој ери универзалне релативности (Giovanolì, 1996: 3–24). Монетаристи често користе ову аналогију у поимању нових тенденција у развоју међународног монетарног права, имајући на уму да је поменути астроном истовремено и творац пионорског дела из области монетарне материје „*De moneta Cudenata ratione*“, насталог још у 15. веку. Занимљиво је истаћи да је и *Едвард Белами (Edward Belami)* у свом утопијском роману „Поглед уназад“ (енг. *Looking Forward*) из 1888. године на својеврстан начин, такође, предвидео формирање друштва у коме се неће користити готов новац и антиципирао напуштање фиксног девизног курса. Иако је у одређеним питањима поменуто дело прилично радикално, јер предвиђа и потпуно укидање комерцијалних и централних банака, несумњиво је да је ауторов смисао виспреног разумевања начина на који се одвијају и законом регулишу монетарни односи био више него импресиван. Оно што се у поменути делима не наглашава јесте процес глобализације економских токова и појава финансијских конгломерата, који су у садејству са развојем телекомуникационих технологија омогућили прометање велике количине новца у привредном саобраћају без значајнијих ограничења за релативно кратко време, што је свеукупно довело до појаве виртуелног новца на глобално интегрисаном финансијском тржишту.

Данас, у свету постоји више од 200 различитих монетарних јурисдикција које се ослањају на традиционалне поставке монетарног права које су развили творци ове гране права попут *Мана*, *Хана* и *Насбаума* у сегменту који се тиче правног концепта новца, политике девизног курса и супервизијске улоге централне банке, али постоји реална и логична потреба њиховог прилагођавања новонасталим околностима које се огледају у *три битна поља* која се морају адекватно правно регулисати, и то: физичке супстанце нових платежних средстава, редефинисања валутне јединице и питања издавоца електронског новца. С тим у вези поставља се питање додељивања најзначајнијег правног овлашћења из монетарног суверенитета *lex monetae* и одређивања његовог титулара. Још увек не постоје јединствени ставови о томе да ли би се у овој улози требала наћи држава, односно централна банка (као што је то до сада био случај са традиционалним новцем) или целокупни банкарски систем (што би укључило и комерцијалне банке у овај процес) или нека међународна монетарна организација какав је Међународни монетарни

фонд). Додељивање *lex monetae* централној банци као врховној монетарној институцији националног монетарног права делује као логично решење, али морамо се запитати да ли је такво решење нормативно ефикасно, с обзиром на то да се од централних банака данас очекује да обављају велики број задатака, како на терену монетарне стабилности, тако и на терену опште финансијске стабилности. Наиме, од централних банака се све више очекује да обављају и улогу банке последњег уточишта (енг. last bank resort), као и друге задатке из сфере макропруденцијалне политике (Golubović, 2014: 589–600). Стога решења појединих монетарних законодавстава у свету право издавања електронског новца додељују и комерцијалним банкама или влади (што може бити повезано са одређеним потешкоћама, јер се овим задацима превасходно требају бавити монетарни агенти). Тако се и централна банка може посветити остваривању жељеног привредног раста за номинални домаћи бруто производ који је конзистентан са инфлационим задацима и реалним економским растом (Jordan, 2016: 369–370). ММФ као примарни субјект међународног монетарног права мора вршити глобални надзор над монетарном политиком која све више добија поменути „електронски израз“, што имлицира да сви поменути субјекти морају учествовати у одређеном степену у стварању електронског новца не би ли сам процес добио на компонентама легалитета и легитимитета.

Појава електронског новца, *према нашем мишљењу*, битно не модификује монетарне прерогативе које произлазе из монетарног суверенитета државе, већ их само прилагођава новонасталим привредним приликама. Савремени концепт монетарног суверенитета несумњиво прати концептуални континуитет доктринарног и историјског порекла класичног монетарног суверенитета, али је у својој основи данас изразито *динамичан*, јер његове позитивне и нормативне компоненте непрекидно еволуирају у условима међународног економског окружења, а то се у овом случају јасно потврђује (Димитријевић, 2017: 649).

Као што у праву не постоји универзална дефиниција новца у традиционалном смислу, приметно је одсуство и правне дефиниције електронског новца (мада постоје различите економске и техничке дефиниције истог). Ипак, присуство електронског новца као законског средства плаћања захтева и трагање за адекватном правном дефиницијом што мора започети разматрањем услова под којима се електронски новац користи у правном промету и компаративном анализом његових карактеристика са традиционалним новцем (Sugiura, 2009: 511–517).

Електронски новац се у савременим привредним приликама посматра као својеврсни електронски сурогат физичког новца (Siddik-Yurtçiçek,

2013: 281). Електронски новац се први пут појавио у *Јапану* средином осамдесетих година прошлог века у виду припејд картица које су одређене телефонске компаније, железнице и превозници прихватили као средство плаћања, док се у *Европи* и *САД* електронски новац појавио почетком деведестих година са циљем замене коришћења готовинског новца за трансакције мале вредности (примери *Мондекса* и *Данмонта*). Електронски новац јесте дигитализована монетарна облигација, па сходно томе најпотпунија дефиниција електронског новца у савременој монетарној литератури јесте она где се он посматра као „скуп информација који се преноси издавањем електромагнетног износа заснованог на уговорној обавези са издаваоцем електронске валуте у циљу испуњења новчане облигације одређене конкретним уговором“ (Ibid).

Правни основ издавања и употребе електронског новца утврђује се великом бројем закона где се као *основни* могу препознати закон о централној банци и закон којима се регулише рад и пословање комерцијалних банака, док се као *допунски* јављају одређена решења у трговинском законнику, закону о општем управном поступку (електронски потпис), закону о девизном пословању, као и кривичном законнику. *Можемо уочити* да се овако широко постављен законски основ налази у функцији заштите правне сигурности и права потрошача, јер употреба електронског новца може донети одређене неизвесности које се морају елиминисати. За монетарне законодавце земаља које немају богату праксу у употреби електронске валуте, постављање нормативног регулисања њене употребе на широкој основи је од пресудног значаја за сигурност пословања.

Примена традиционалног монетарног права на електронски новац остаје без успеха због чега је потребно новелирати поставке на којима се заснива. Електронски новац се у монетарној литератури најчешће посматра као облик трансферне вредности садржане у дигиталном формату на компјутерском фајлу или микропроцесору који је део паметне картице (Craford, Sookman, 2000: 371–372). Да би електронски новац био прихваћен у правном промету, неопходно је да се испуне одређени захтеви које, условно речено, можемо класификовати у монетарноправне захтеве у *ширем* и у *ужем* смислу. Захтеви у *ширем* смислу имплицирају да електронски новац као платежно средство буде прихваћен унутар граница једне монетарне јурисдикције; да представља финално средство плаћања ослобођено кредитних и других услова; да може слободно да циркулише у правном промету; и да је самоодржив – што значи да не захтева ново прикупљање, клиринг или поравнање (Ibid, 374). Поред поменутих услова, постоји и *захтев у ужем смислу*, који се тиче његовог судског признања у монетарном спору и третирања као стандардне валуте, јер појава електронског новца

у спољнотрговинском промету *per se* у монетарном праву остаје само фактичка чињеница и ништа више од тога. Свакако, да би овај услов у пракси био имплементиран на правноваљани начин, неопходно је да суд поседује специјализована знања за решавање монетарних спорова, као посебне категорије управних спорова у којима се реализује активна или пасивна процесна легитимација централне банке, односно у којима учествује ММФ у својству умешача (Димитријевић, 2016: 210).

Адекватно регулисање електронског новца захтева институционалне промене које обухватају, како усвајање закона који се баве заштитом потрошача, тако и укључивање различитих индустријских грана у систем електронског плаћања (Kanda, 2000: 385–393). Тако се, примера ради, у јапанском монетарном праву, нарочито инсистира на примени функционалног приступа у развијању и побољшању електронског новца где се он карактерише као посебно „инфраструктурно плаћање“.

На овом месту *морамо нагласити* да се појам електронске валуте не треба поистовећивати са тзв. Криптовалутама, које представљају форму дигиталног новца. Управо из тог разлога криптовалуте, које се интензивно развијају последњих двадесет година, не уживају монетарноправни третман, јер нису регулисане од стране било ког монетарног законодавства у свету. Истовремено, употреба ових „скривених валута“ повезана је са бројним несигурностима које се огледају у одсуству банкарске контроле које се не јављају као финансијски посредници у њиховом коришћењу, одсуству издаваоца (јавног или приватног субјекта права), отежаној заштити права личности и приватности његових корисника, као и свим осталим неизвесностима које подразумевају губитак вредности услед уништавања софтвера за његово креирање. Данас се стало на становиште да и електронски новац издат од стране приватних субјеката (а који је судски признат као новац) може бити прихваћен као законско средство плаћања, што, наравно, не значи да централна банка губи своју позицију, јер се функције надзора у овом случају само додатно појачавају, док се она истовремено растерећује одређених техничких послова који се тичу поступка креирања електронског новца.

4. Отворена питања у вези са употребом електронског новца у привредном промету

Када се електронски новац први пут појавио деведесетих година прошлог века у монетарном праву САД, његов утицај на имплементацију монетарне политике био је предмет низа конференција одржаних од стране ММФ-а и Удружења за међународно монетарно право (МОКОМИЛА). Значајне кораке

на његовом признавању предузела је и Европска централна банка (ЕЦБ) као главни субјект европског монетарног права. Наиме, ЕЦБ је у Извештају из 1998. године први пут указала на проблематику регулаторних питања издавања и употребе овог облика новца наглашавајући да издаваоци (било приватни или јавни) морају бити уведени у систем пруденцијалне контроле и да морају бити законом обавезани да откупе електронски новац уколико корисници желе да га замене за традиционални новац који издаје централна банка. (ЕСВ, 1998: 101–105). Такође, у Извештају је децидно наглашено како корисници електронске валуте морају бити уведени у систем транспарентне и свеобухватне правне контроле (тзв. монетарних аранжмана у ужем смислу) и строго формализованих захтева техничке сигурности.

Сви поменути захтеви су мање више решиви, јер се приватност и тајност може осигурати добрим криптографским софтверима, док борба против различитих облика финансијског криминалитета, било у облику прања новца или финансирања терористичких организација, захтева координисане напоре свих националних и наднационалних монетарних агената. У том контексту велики допринос могу дати и Дирекција Европске комисије за сузбијање финансијских превара (енг. The European Anti-fraud Office – OLAF), који развија макроекономски дијалог и строго сарадњу са ЕУРОПОЛ-ом и ЕУРОЈУСТ-ом на том плану (Simone, Xenthaki, 2011: 121–131). Посебан изазов у вези са употребом електронског новца тиче се утврђивања идентитета корисника и провере трансакције. Успостављање превентивних контролних механизма веома је значајно, јер систем електронског плаћања може бити предмет потенцијалног терористичког напада услед тога што представља део критичне информационе инфраструктуре од које зависи међународни финансијски систем. Појава електронског новца *de facto* је условила и одређене промене у регулисању међународног монетарног поретка, односно техника уговарања и структуре међународних монетарних односа који се формализују закључивањем међународних уговора (Gold, 1984: 30–37).

Наглашавамо да позиција централне банке, *према нашем мишљењу*, и даље остаје кључна у процесу издавања и употребе електронског новца, чак и када се у улози издаваоца налазе приватни субјекти из разлога правне сигурности и очувања монетарне стабилности као чистог јавног добра. Издавоци имају обавезу подношења монетарних статистика на њен захтев, након чега централна банка може поставити одређена ограничења везана за положај приватног издаваоца електронске валуте и тако детерминисати свеукупну „масу“ електронског новца у оптицају. Важно је нагласити да не постоје докази да електронски новац повећава масу (традиционалног)

новца у оптицају, па самим тим нема ризика од појаве инфлације понуде, што је једна од његових предности наспрам употребе традиционалног новца. Ипак, употреба електронског новца повећава брзину новца у оптицају, из разлога што је новчана картица доступнија од залиха које се налазе на ороченим рачунима (Bradley, Craford: 1996, 376).

Нека од отворених питања употребе електронског новца тичу се и разматрања правног третмана инструмената (апарата) који омогућавају његово коришћење, тј. да ли на њима постоје одређена неортодоксна права која се могу реализовати једино када је инструмент присутан, што се у случају плаћања путем компјутерских интернет-мрежа додатно компликује. Такође, потребно је направити разлику између монетарноправног третмана оних облика плаћања у малим (стандардним) износима и у великим (нестандардним) износима за шта се, по правилу, користе специјализовани платни системи попут CHIPS-а у Њујорку и SEPS-а у Лондону, који повезују главне финансијске посреднике у супранационалном монетарном систему. Оне транскације које се ослањају на употребу електронског новца захтевају и развијање нових међународних финансијских стандарда од којих су данас нарочито заступљени тзв. *ламфалуси стандарди* (креирани још пре 28 година). Ови стандарди се примењују у немачком монетарном праву у склопу система бруто поравнања у циљу смањења системских ризика код клириншких плаћања (Giovanoli, 1996: 6–7). У разматрању оправданости постојања електронског новца требало би имати у виду да су данашњи монетарни агрегати највећим делом изведени из резерви комерцијалних банака, због чега је надзорна улога централне банке значајнија више него икада пре у монетарној историји, јер се у извесном смислу виртуелни новац заправо изједначава са износом резерви комерцијалних банака.

Трансмисиони механизми монетарне политике укључују велики број сложених односа који повезују делатност централне банке са јавном потрошњом и сузбијањем инфлације. Мада се у економској литератури посвећује велика пажња испитивању односа између инфлације и јавне потрошње, недовољна пажња је посвећена иницијалном кораку поменутог трансмисионог механизма који се огледа у начину на који централна банка утиче на висину краткорочне каматне стопе, на које се надовезује и тзв. Фридманова дилема да ћи централна банка успети да осигура свој утицај на контролу агрегатне тражње и стопе инфлације у условима супституције скриптуралног новца електронским новцем под којим се у овом случају обухватају не само платне картице, већ и банковни аутомати и дигиталне валуте (Freedman, 2000: 211–227). И у околностима када би електронски новац постао доминантан на финансијском тржишту, централна банка

не може изгубити своју регулаторну улогу, већ се само може говорити о прилагођавању техника које користи приликом таргетирања инфлације сходно институционалним променама на тржишту новца.

У нормативном регулисању електронског новца веома је важно да законодавац успостави систем који се базира на правилима који гарантују јасноћу у примени метода плаћања не би ли корисници електронске валуте на тај начин добили могућност евалуације, контроле и ограничавања потенцијалних ризика са којима се могу суочити у платном промету (American Bar Association, 1997: 655). Економисти посебно наглашавају да ће са ширењем његове употребе доћи до повећања степена системског ризика унутар финансијског система (посматрано у глобалном контексту) услед међународног карактера електронског новца. Регулаторни домаћај европског и англоамеричког монетарног права веома се разликује у погледу обима, начина и времена регулисања употребе електронског новца. Свакако, интереси јавних политика морају се узети у обзир у погледу степен регулације електронске валуте, али је сигурно да не постоји универзалан одговор на питање у вези са степеном (тј. границом) саме регулације. Регулација ће у пракси зависити и од достигнутог степена развоја монетарне номотехнике и обележја монетарних јурисдикција које се међусобно могу веома разликовати. Степен регулације се, ипак, не би смео разликовати у тој мери да доведе до појаве штетне монетарне конкуренције и феномена тзв. најмањег заједничког деноминатора (издаваоца), који се огледа у чињеници да се фирме селе у оне монетарне јурисдикције где је степен регулације употребе електронског новца нижи (јефтинији), што на крају може резултирати појавом регулације која је испод оптималног нивоа друштвеног благостања (Вoo-Chue, Longe-Ak-indemowo, 1999: 61). Управо из тог разлога потреба за координацијом националних монетарних политика постаје веома актуелна, јер се тако анулирају сви поменути недостаци у вези са употребом електронског новца.

Правни основ употребе електронског новца у монетарном праву ЕУ јесте *Директива о покретању, потрази и пруденцији надзора над пословањем институција електронског новца*, која је усвојена 2002. године.¹ Комисија је током 2006. године спровела детаљну евалуацију примене овог акта у сарадњи са великим бројем удружења послодаваца из различитих земаља ЕУ, јавним сектором и представницима индустрије мобилних телефона и том приликом закључила да поједине одредбе Директиве делују ретроградно на развој тржишта електронског новца и указала

1 Directive 2000/46/EC on the taking up, pursuit of and prudential supervision of the business of electronic money institutions.

на недовољну прецизност правила везаних за његову употребу (JFSC, 2009: 13–14). Наиме, након десетогодишње примене Директиве постало је јасно да се она не налази у функцији подстицања шире употребе електронског новца, јер је била превише ригидна у дефинисању услова које његова употреба носи. Из тог разлога је 2008. године, Европска комисија покренула иницијативу за усвајање нове директиве која би питање коришћења електронског новца уредила на конзистентнији начин. Европски парламент је током 2009. године дао сагласност на предложене амандмане које је касније одобрио и Савет ЕУ, а нова директива је први пут имплементирана у Великој Британији 2011. године инкорпорирањем у сет законског пакета о електронском новцу. Нова директива је у знатно већој мери усклађена и са *Директивом о платном промету* (2007), чиме је учињен значајан помак ка регулисању системског ризика. Тако је отклоњен велики број регулаторних баријера за развој тржишта електронског новца, али је инвестирање у нове технологије и инфраструктуру уз сарадњу свих учесника у промету и даље преко потребно (Halpin, Moore, 2009: 563–568).

Европска централна банка у својим извештајима често указује да је основни циљ употребе електронског новца остваривање високог степена компактибилности у контексту развијања и јачања сарадање између учесника у промету у постављањем заједничких стандарда пословања. То је веома важно у циљу избегавања појаве непотребних трошкова за продавце, омогућавања бољег избора за купце, развијања конкуренције и продуктне иновације. На тај начин се истовремено избегава конкуренција између различитих шема (модела) употребе електронског новца и омогућава једноставан прелазак са једног на други систем (без великих трошкова за заинтересоване купце). Други циљ на коме ЕЦБ, такође, инсистира јесте *солидарна одговорност* за губитке проузроковане употребом електронског новца, чиме се врши прерасподела ризика између јавног и приватног сектора у монетарном промету. Свакако, предуслов успешног коришћења електронског новца јесте и боље разумевање понашања његових корисника (у смислу недоумица и поверења које му поклањају), јер то доприноси успостављању комплементарног односа између правних, економских и технолошких обележја електронског новца са његовом употребом у одређеном друштвеном и културном контексту (Singh, 1999: 760).

5. Закључак

Од монетарног законодавца се очекује да у будућем периоду реши проблем дискрепанце између глобализованог финансијског тржишта,

са једне стране и фрагментације монетарног система, са друге стране (не узимајући у обзир монетарне уније са централизованом монетарном политиком у којима постоји висок степен хармонизације монетарних прописа). То захтева детаљно и критичко разматрање процеса последице дезинтеграције међународног монетарног права (у оквиру чега можемо говорити о аутономном праву ЕЦБ и праву ММФ-а, али се они не смеју значајно разликовати у погледу третмана електронског новца и признавања његових последица по национални и међународни монетарни поредак). Теоретичари монетарног права морају убудуће посветити већу пажњу анализи обележја монетарног *lex mercatoria*, на које електронски новац и те како врши непосредан утицај не би ли се пронашла оптимална правна решења која ће омогућити очување тековина и вредности међународне монетарне архитектуре, монетарне стабилности и покретања непотребних монетарних спорова. Сходно томе, као примери добре праксе могу послужити решења из јапанског и канадског монетарног права која без обзира на другачије факторе у развоју дисциплине монетарног права у сегменту обликовања електронског новца несумњиво показују сличну законодавну интенцију, номотехнику и објекат заштите.

Литература/References

American Bar Association. (1997). A Commercial Lawyer's Take on the Electronic Purse: An Analysis of Commercial Law Issues Associated with Stored-Value Cards and Electronic Money Source. *The Business Lawyer*. 52 (2). 653–727.

Bytтеbier, K. (2017). *Towards a New International Monetary Order, Economic and Financial Law & Policy – Shifting Insights & Values 1*. Springer: International Publishing AG.

Craford, B., Sookman, B. (2000). Electronic Money: A North American Perspective. in: *International Monetary Law: Issues for the New Millenium* (ed. by Mario Giovanoli). Oxford: Oxford University Press.

Directive 2000/46/EC on the taking up, pursuit of and prudential supervision of the business of electronic money institutions.

European Central Bank (1998). *Annual Report*. 1–105.

Fajfar, M. (2004). *Role and Security of Payments Systems in Electronic Age*. Remarks prepared for IMF Institute Seminar on „Current Developments in Monetary and Financial Law“. 1–20.

Freedman, C. (2000). Monetary Policy Implementation: Past, Present – Future: Will Electronic Money Lead to the Eventual Demise of Central Banking?. *International Finance*. 3(2). 211–227.

Giovanoli, M. (1996). Virtual Money and Global Financial Market: Challenges for Lawyers. *Yearbook of International Financial and Economic Law*. 3–24.

Gold, J. (1984). Public International Law in the International Monetary System. *Southwestern Law Journal*. 799. 30–37.

Голубовић, С. (2014). Еволуција улоге Европске централне банке у условима глобалне финансијске кризе. *Правни живот, Тематски број: Право и начело савесности и поштења*. 3(11). 589–600.

Димитријевић, М. (2016). О новој надлежности Европског суда правде у решавању монетарних и фискалних спорова. *Зборник радова Правног факултета у Нишу*. 70. 200–215.

Димитријевић, М. (2017). Монетарни суверенитет у условима глобализованих економских и финансијских односа. *Зборник радова Правног факултета у Нишу*. 73. 659–674.

Directive 2000/46/EC on the taking up, pursuit of and prudential supervision of the business of electronic money institutions.

Halpin, R., Moore, R. (2009). Developments in Electronic Money Regulation – the Electronic Money Directive: A Better Deal for E-Money Issuers?. *Computer Law and Security Review*. 25. 563–568.

Jordan, J. (2016). The New Monetary Framework. *Cato Journal*. 36(1). 367–384.

JFSC, (2009). *The Regulation of Electronic Money, Options for the Future Regulation of Issuers of Electronic Money*. Consultation Paper No. 12. –71.

Kanda, H. (2000). Electronic Money in Japan. in: *International Monetary Law: Issues for the New Millenium* (ed. by Mario Giovanoli). Oxford: Oxford University Press.

Lastra, M. R. (2015). *International Monetary and Financial Law*. Oxford: Oxford University Press.

Lee, B. C., Longe-Akindemowo, O. (1999). Regulatory Issues in Electronic Money: A Legal-Economics Analysis. *Netnomics*. 53–70.

Nussbaum, A. (1939). *Money in the Law*. Columbia Council for Research in Social Sciences: The Foundation Press Inc.

Proctor, C. (2004). *Mann on the Legal Aspects of Money*. Oxford: Oxford University Press.

Sıddık-Yurtçiçek, M. (2013). The Legal Nature of Electronic Money and the Effects of the EU Regulations Concerning the Electronic Money Market. *Law & Justice Review*. 4(1). 276–321.

Sugiura, N. (2009). Electronic Money and the Law: Legal Realities and Future Challenges. *Jurisuto No. 1386*. (translated by Jean J. Luyat), published in *Pacific Rim Law & Policy Journal Association*. 18 (3). 110–120.

Usher, J. A. (2000). *The Law of Money and Financial Services in the EC*. Oxford: Oxford University Press.

White, S., Xanthaki, H. (2011). *OLAF at Crossroads, Action against EU Frauds*. Oxford & Portland: Oregon Hart Publishing.

Marko Dimitrijević, LL.D.

Assistant Professor,

Faculty of Law, University of Niš

ELECTRONIC MONEY IN CONTEMPORARY MONETARY LAW

Summary

The emergence of electronic money essentially does not modify the monetary prerogatives resulting from the monetary sovereignty of the state, but only adjusts them to the newly emerging economic conditions. The contemporary concept of monetary sovereignty undoubtedly follows the conceptual continuity of the doctrinal and historical origin of classical monetary sovereignty, which is very dynamic, as its positive and normative components evolve continuously in the conditions of the international economic environment, and that is clearly confirmed in this case. Electronic money shows some similarities to the traditional monnaie scriptural, but it is de facto a new institute in international monetary law, which is why it must be optimally regulated from the monetary legal point of view, which, according to the author, is a condition for its adequate application and achievement of purpose in a postinformatic society. Adequate regulation of electronic money requires institutional changes that include both the adoption of laws dealing with protection and the inclusion of various industries in the electronic payment system. We emphasize that the position of the central bank, in our opinion, remains crucial in the process of issuing and using the electronic money, even when there are private entities in the role of the issuer for reasons of legal certainty and the preservation of monetary stability as a pure public good. In its reports, the European Central Bank often indicates that the primary goal of using electronic money is to achieve a high degree of compatibility in the context of developing and strengthening co-operation among road users by setting common business standards. This is very important in order to avoid the appearance of unnecessary costs for sellers, allowing better choices for customers, developing competition and product innovation.

Key words: *monetary law, electronic money, state theory of money, European Central Bank, lex monete.*